

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

**İslam Hukukunda Devlet Otoritesinin Kamu Malı Üzerindeki
Yetki ve Sınırı**

Authority and Limits of the State Over Public Property in Islamic Law

Yazarlar / Authors

Alpaslan ALKIŞ

Doç Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Ana Bilim Dalı
Kahramanmaraş / TÜRKİYE
alpaslan.alkis@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3401-7073>

Selami KURTULAN

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri
Kahramanmaraş / TÜRKİYE
selami.kurtulan1996@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1360-9192>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 30/08/2023

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 11/12/2023

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2023

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık/ December

Yıl/Year: 21 Sayı/Issue: 42 Sayfa /Page: 20-52

Atıf/Citation: Alkiş, Alpaslan - Kurtulan, Selami. "İslam Hukukunda Devlet Otoritesinin Kamu Malı Üzerindeki Yetki ve Sınırı". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (Aralık 2023), 20-52.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1352315>

• Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

İslam Hukukunda Devlet Otoritesinin Kamu Malı Üzerindeki

Yetki ve Sınırı

Öz

İnsan sosyal yaşamının belli bir kısmını kamuya ait park, yol, göl, nehir, mera gibi alanlarda sürdürmektedir. Ortak kullanım alanlarının imarı, korunması ve topluma açık bir şekilde, hakkaniyete uygun olarak istifade edilmesi insan hayatına büyük katkılar sağlamaktadır. Şehirleşmenin hızla arttığı günümüzde ortak kullanım alanlarının ne kadar önemli olduğu daha iyi fark edilir hale gelmiştir. Günümüzde genel olarak kamu malı olarak adlandırılan ve toplumun hizmetine sunulan bu alanlar hem İslam hukukunda hem de pozitif hukukta devlet güvencesi altına alınmıştır. Zira bu tür mekanların halka açık ve kullanılabilir halde kalması bir otoriteye ihtiyaç duyurmaktadır. Günümüzde halkın kamu hizmetlerinden yararlanma sahası genişledikçe devletin de bu alanda gerekli düzenlemeleri yapma zarureti ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak bazı durumlarda bu tür kamu malları özel mülkiyete konu olabildiği gibi kiralama ve satış yoluyla ücret karşılığı kullanıma açılabilmekte veya bunların kullanımı sınırlandırılabilir. Bu açıdan çalışmada şişe suyu dolmuş tesisi ile HES adı verilen barajların yapılması, deniz sahili, mesire alanı ve kayak merkezlerinin özel teşebbüse kiralanması, akarsular üzerinde balık yetiştiriciliğine izin verilmesi ile şehir içi cadde kenarlarının araç parkı olarak işletilmesinde devletin yetkisinin sınırı ve bu işletmelerden elde edilen kârdan bölge halkının yararlandırılmasının gerekliliği hususu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Kamu Malı, Devlet Otoritesi, Mübah Mal, Yetki.

Authority and Limits of The State Over Public Property in Islamic Law

Abstract

As a social being, humans live collectively and spend a certain part of their lives in public areas such as parks, roads, lakes, rivers and pastures, which are not subject to private property in Islamic law and are called public property, and are open to everyone's use. The earth has been entrusted to humans and it has been requested that it be protected, developed and utilized in accordance with equity. In particular, protecting common areas and keeping them open to the public makes great contributions to human life. In today's world where urbanization is rapidly increasing, the importance of common areas has become more apparent. Today, these areas, which are generally called public property and are offered to the service of the society, are guaranteed by the state in both Islamic and positive law. Because such places need the authority to remain open and usable to the public. As the area of public use of public services expands with urbanization, the necessity for the state to make the necessary regulations in this field emerges. Accordingly, today, in some cases, such public goods may be subject to private ownership, or they may be made available for use for a fee through rental, sale, or their use may be limited. In this respect, the study examines the limits of the state's authority in building bottled water filling facilities and dams called HES, renting sea beaches, recreation areas and ski resorts to private enterprises, allowing fish farming on streams and operating urban street edges as vehicle parks, and the profit obtained from these enterprises. It has been tried to clarify the necessity of benefiting the local people.

Keywords: Islamic Law, Public Domain, State Authority, Permissible Good, Authority.

Giriş

Kamu malı olarak adlandırılan ve umumun menfaatine sunulan mallar insanların hayatında önemli bir yere sahiptir. Kamu

malının kullanımı, mülkiyete konu olabilme durumları, satılması veya kiralanması gibi hususlar özellikle günümüzde güncelliğini korumaktadır. Mesela, kamu malı sayılan kaynak suların şişelenerek satılması, nehirlerde balık üretimi, deniz sahillerinin büyük oteller tarafından kapatılması, caddelerin otopark olarak kiralanması, mesire alanlarının özel işletmelere kiralanması gibi hususların İslam hukuku açısından değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Kamu malı konusunda bazı çalışmalar yapılmakla birlikte özellikle devlet otoritesinin kamu malı üzerindeki yetki ve sınırı noktasında tamamlanmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu makalede daha çok eşya hukuku bölümünde yer alan mal kavramı ve çeşitleri, daha sonra mülkiyet kavramı ve özel mülkiyete konu olup olmaması açısından mallar ele alınacak, son kısımda ise İslam hukuku ve modern hukuk özelinde kamu malı üzerindeki devlet otoritesinin yetki ve sınırını mukayeseli olarak değerlendirilecektir. Daha sonra kamu malını koruma noktasında İslam hukukunda ve modern hukukta yapılan uygulamalar ele alınacak ve kamu malı hukuku alanına katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Kamu malı hususunda Hacı Mehmet Günay'ın "*İslam Hukukunda Kamu Malları*" adlı doktora çalışması bulunmaktadır. Ayrıca Süleyman Sarı'nın "*İslam Hukukunda Kamu Mallarının Özelleştirilmesi*" adlı doktora tezi de devam etmektedir. Mal konusunda birçok makale bulunmakla birlikte kamu malı konusunda müstakil çalışmalar çok kısıtlı halde kalmıştır. Kamu malı konusu genellikle mal kavramı altında bir başlık olarak ele alınmıştır. Modern hukukta ise kamu malı konusunda birçok müstakil makale yazılmıştır. Bunlar arasında İlhami Söyler'in "*Kamu Malları Teorisi Açısından Devletin Hüküm ve Tasarrufundaki Yerler*" adlı çalışması bulunmaktadır.

1. Mal

Mal, eşya hukukunun asıl konularından birini oluşturmaktadır. Değişik açılardan ele alınan mal kelimesi daha çok sözlüklerde kişinin veya bir topluluğun sahip olduğu her şey için kullanılır.

mıştır. Cahiliye devrinde daha çok deve için kullanılan bu kelime daha sonraları anlam genişlemesine uğramıştır.¹ Bu noktada mal ister ayn ister menfaat olsun kişinin elde edip sahip olabileceği şeyler için kullanılır hale gelmiştir.²

Mal lügatte, “varlıklardan mülkiyete konu olan şey”³ demektir. Ancak terim anlamı konusunda İslâm hukukçuları arasında iki farklı görüş vardır. Hanefilerin dışındaki diğer mezhepler tarafından kabul gören yaklaşıma göre mal; “İnsanlar arasında kıymeti olup zaruret dışında kendisinden faydalanılması mübah olan her şeydir.”⁴ Bu tarif ister aynî ister deynî mallar olsun, isterse malın fayda ve menfaatleri ile insanların emekleri olsun faydalanılması mübah olan her şeyi kapsamaktadır.⁵ Hanefilere göre, “mal; ister menkul ister gayri menkul olsun insan tabiatının meylettığı ve ihtiyaç vakti için biriktirmesi mümkün olan şeydir.”⁶ Bu tanımda görüldüğü üzere Hanefilere göre, menfaatler mal değildir. Çünkü onların ele geçirilmesi ve muhafaza edilmesi mümkün değildir.⁷ Ancak mal kavramında örfe göre değişmeler olması mümkün görülmektedir. Hanefilerde bir şeyin mal sayılabilmesi için iki özelliğe sahip olması

¹ İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemü'l-Vasit* (b.y.: Daru'd-Da've, ts.), 2/892.

² Vehbe ez-Zühayli, *Mevsuatu'l-Fıkhü'l-İslam ve'l-Kadaya'l-Muasıra* (b.y.: Daru'l-Fikr, ts.), 10/49.

³ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Daru's-Sadr, 1990), 11/635.

⁴ Muhammed b. Abdullah İbn Müflih, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Muğni'* (Şam: Mektebetü'l-İslâmî, 1974), 4/9; Mansûr b. Yunus b. Salâhiddin Buhûti, *Keşşâfü'l-knâ' an metni'l-İknâ'* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/152; Ahmed Hasan Ahmed Hasenî, *Tedavvürü'n-Nükûd fî Dav'i's-Şer'ati'l-İslâmî* (Cidde: Ümmül Kura Üniversitesi, Şeriat Fakültesi, Doktora Tezi, 1989), 24; Abdullah Özcan, *el-Ecel fî Akdi'l-Bey'* (Mekke: Ümmül-Kurâ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1989), 27.

⁵ Özcan, *el-Ecel fî Akdi'l-Bey'*, 27.

⁶ Zeynüddin b. İbrahim İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (Beyrut: Marifet Yayınları, 1993), 5/277; Muhammed Emin İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 4/3; Ahmed Cevdet Paşa, *Mecelle*, sad. Ali Himmet Berki (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982), md. 126; Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 1/213; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukü İslâmiyye ve Istilahatü Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1985), 6/9; Zühayli, *Mevsuatu'l-Fıkhü'l-İslam*, 5/39; Özcan, *el-Ecel fî Akdi'l-Bey'*, 27; Mehmet Ergün, “Hanefî Hukukçulara Göre Mal Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/63 (Nisan 2019), 1223.

⁷ Özcan, *el-Ecel fî Akdi'l-Bey'*, 28.

gerekir. Bunlardan ilki fiziki bir varlığının bulunması diğeri âdeten kendisinden faydalanılabilir ve iktisadi bir değere sahip olmasıdır.⁸ Dolayısıyla ilim, sıhhat, zekâ, şeref gibi manevi şeyler ile ölü hayvan eti, zehirli yemek, buğday tanesi ve su damlası mal kapsamında değerlendirilmemiştir.⁹

Mezheplerin tanımlarına bütüncül bakıldığında toprak, eşya, canlı hayvan, para ve benzeri mülkiyetimizde olan şeyler ile mülkiyetimizde olmadığı halde elde edilmesi ve yararlanılması mümkün olan denizdeki balık, havadaki kuş ve dağdaki av hayvanı gibi şeyler mal sayılmaktadır. Ancak güneş ışığı ve ısısı ile hava gibi fiilen ihrazı mümkün görülmeyen şeyler normal şartlarda mal sayılmamakla birlikte gelişen teknoloji sayesinde güneş ısısı ile havanın ve gazların depolanması mümkün olup insanlar bunları sahiplenebildiğinde bunlar da mal kabul edilmektedir.¹⁰

Medeni hukukta ise mal kavramı daha çok eşya kelimesi ile ifade edilmektedir. Buna paralel olarak son dönemde yazılan İslam hukuku kitapları da mal kavramını eşya hukuku içerisinde ele almaktadırlar.¹¹ Medeni hukukta eşya, “Üzerinde bireysel hâkimiyet sağlanabilen, ekonomik bir değer taşıyan, kişi ve hayvanlar dışındaki cismani varlıklardır”¹² şeklinde tanımlanmıştır. Burada sadece cismani varlık zikredilse de bunun dışında da aynı hak konusu kabul edilen şeyler vardır.¹³ Adalet bakanlığı hukuk sözlüğü de malı, “Hakikî veya hükmi bir kimsenin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü (varlık, servet, para, ticaret eşyası

⁸ Hasan Hacak, “Mal”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 27/461.

⁹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l-Marife, ts.), 11/79; Mehmed Molla Hüsrev, *Dürrü'l-hükkâm fi şerhi Ğureri'l-aḥkâm* (Beyrut: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), 2/168; ez-Zühaylî, *Mevsuatu'l-Fıkhü'l-İslam*, 10/50.

¹⁰ Hacı Mehmet Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1997), 20-21.

¹¹ Nuri Kahveci, *Mukayeseli İslam Borçlar Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2015), 15; Recep Özdemir, “Ana Hatlarıyla İslam Eşya Hukuku”, *İslam Hukuku (Eşya-Borçlar-Şirketler)*, ed. Nuri Kahveci (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022), 25.

¹² Şeref Ertaş, *Eşya Hukuku*, (İzmir: Fakülteler Yayınevi, 2021), 6; Elif Bolat Türkdoğan, “Hayvanlar Üzerinde Sınırlı Aynı Hak Tesisi”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (April 2022): 288-289.

¹³ M. Kemal Oğuzman vd., *Eşya Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022), 4.

gibi.)”¹⁴ diye tanımlamıştır. Hukuki anlamda eşya için şu üç özellik sayılmaktadır; bunlar cismani olma, sınırlandırılmış olma ve üzerinde fiili ve hukuki hâkimiyet kurulabilir olmadır. Dolayısıyla güneş, yıldızlar, hava, açık deniz ve akarsu eşya kapsamında değerlendirilmemektedir.¹⁵ Ancak bazı durumlarda açık denizler ya da akarsular yer ve zaman bakımından bazı kimselerin yararına sunulabilmektedir. Bu durumda bunlar eşya olarak değerlendirilmekte ve dolayısıyla sahibine hukuki mülkiyet sağlayabilmektedir. Denizlerde yapılan balık çiftlikleri buna örnek verilebilir.

Mal, kendi içerisinde değişik tasniflere tabi tutulmakla birlikte çalışmanın konusu gereği malın aidiyeti açısından tasnifi üzerinde durulacaktır. Bu açıdan mallar mübah (serbest) mal, özel mal, vakıf malı, devlet malı (hazine-beytü’l-mal) ve kamu malı olarak beş gruba ayırmak mümkündür. Mübah mal, elde edilmesi ve mülkiyete geçirilmesi serbest iken üzerinde henüz özel mülkiyet hakkı kurulmamış olan mallardır. Dağdaki av hayvanı, denizdeki balık, havadaki kuş, yatağındaki su, dağdaki ot ve mevât arazi gibi mallar buna misaldir. Bu mallardan herkesin eşit olarak yararlanma hakkı olduğu gibi insan emeği ile özel mülkiyete de geçebilmektedir. Bu tür mallar herkesin ortak malı sayılmaktadır.¹⁶ Özel mal, kişilerin tek başına veya müşterek mülkiyeti altında olduğu ve diğer insanların müdahalesine kapalı olan mallardır.¹⁷ Herkes özel mülkünde istediği gibi tasarruf hakkına sahip olup hiç kimse mülkünde tasarruftan men olunamamaktadır.¹⁸ Vakıf malı ise, Ebu Hanife’ye göre “Bir mülkün, çıplak mülkiyeti (rakabe) sahibinde kalmak üzere menfaatinin tasadduk edilmesidir.” İmameyn’e göre de “Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip mülkiyetini Allah Teâlâ’nın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten ebediye alıkoymak-

¹⁴ *Hukuk Sözlüğü*, “Mal” (Erişim 14 Ağustos 2023).

¹⁵ Nuri Erişgin, *Medeni Hukuk II* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2019), 6.

¹⁶ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 27-29.

¹⁷ Fahri Demir, *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012), 65.

¹⁸ Mecelle, md. 1197.

tır.”¹⁹ Vakıf malları, vakfedildiği amaca uygun olarak kullanılmakta ve mülkiyete konu olmamaktadır. Devlet malı: Buna hazine veya beytü’l-mal adı da verilmektedir. Devlet hazinesi, devletin taşınır, taşınmaz çeşitli mallara ve gelir kaynakların mülkiyetine sahip olmasıdır.²⁰

Çalışmanın asıl konusunu teşkil eden kamu malı ise özel mülkiyet altına girmeyen, bir bölgenin veya tüm insanlığın malı olup herkesin eşit şekilde yararlanma hakkına sahip bulunduğu hiç kimsenin bu malı kullanmaktan engellenemeyeceği mal çeşididir.²¹ İslâm hukukunda yollar, akarsular, göller, denizler, meydanlar, parklar, mesire alanları, çarşı-pazar yerleri, mezarlıklar, meralar, yaylaklar, kışlaklar, çeşmeler, mabetler kamu malı olarak kabul edilmiştir. Kamu malı üzerinde mülkiyet kurulamamakla birlikte devletin bu mallar üzerindeki yetkisi nedeniyle hukukta bazen kolektif mülkiyet adıyla da anılmaktadır. Bu açıdan kamu mülkiyeti toplumun bütün fertlerinin kullanımına sunulan, kimsenin bir diğeri bu mülkiyetten engelleyemeyeceği bir mülkiyet çeşidi olmaktadır. Bu noktada her ne kadar korunması ve halkın istifadesine sunulması noktasında devlet otoritesinin yetkisi olsa da bu mülkiyetten yararlanma noktasında herkes eşittir. Hiç kimse başkasını bu malları kullanmaktan engelleyememektedir. Zira bu mallar üzerinde devletin de mülkiyeti yoktur.²² Her ne kadar isim olarak bazen kamu mülkiyeti adıyla adlandırılrsa da aslında bu mallar kamu malı olup üzerinde ister şahıs isterse devlet olsun herhangi bir mülkiyet söz konusu değildir.²³ Buna rağmen devletin bazen kamu malını sanki kendi mülküymüş gibi işleme tabi tuttuğu da görülmektedir.

¹⁹ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, 4/284.

²⁰ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 67.

²¹ Kahveci, *Mukayeseli İslam Borçlar Hukuku*, 277-278; Özdemir, "İslam Eşya Hukuku", 31.

²² Muhammed Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-Akd* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 66; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayıncılık, 1991), 3/21; Hasan Hacak, "Mülkiyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020), 31/544.

²³ Oğuzman vd., *Eşya Hukuku*, 8.

2. Kamu Malı

İslam hukuk literatüründe doğrudan “kamu malı” şeklinde bir isimlendirmeye pek rastlanılmamakla birlikte kaynaklarda geçen “li-âmmeti'l-müslimîn”, “eş-şeriketü'l-âmmе”, “erfâk ve irfâk”,²⁴ “harîm”,²⁵ “hımâ”,²⁶ “el-menâfiu'l-müştereke” ve “el-a'yânu'l-müştereke”, “metrûk arazi”, “el-emvâlü'l-âmmе” ve “el-emvâlü'l-müştereke” gibi kullanımlar²⁷ kamu malı kavramını ifade etmektedir. Buna göre kamu malı, “tüm insanlığın veya belirli bir yer halkının hepsinin doğrudan doğruya ve serbestçe yararlanmasına terkedilen yerlerdir.”²⁸ şeklinde tanımlanabilmektedir. İslam hukukunda kamu malı, mubah mal kavramı içerisinde yer alan yararlanılması mübah olan fakat mülkiyete geçirilmesi caiz olmayan malları kapsamaktadır. Bu tür mallar kamu ihtiyacı ve yararından dolayı özel mülkiyete konu olamamaktadır.²⁹ Kamu malının diğer mallardan ayırt edilmesinin ve bir malın kamu malı sayılmasının en önemli ölçütü kamu malının mülkiyete konu olmadan üzerinde kamu yararının bulunması ve kendisinden doğrudan doğruya faydalanılmasıdır. Zira özel malda ve devlet malında mülkiyet söz konusu olduğu gibi mübah malında mülkiyetine sahip olunabilmektedir. İslâm hukukunda yol, nehir, göl, deniz, dağ, park, çarşı-pazar, meydan, me-

²⁴ Erfâk ve İrfâk: Umuma ait yol, pazar yerleri, meydanlar, sokaklar gibi herkesin yararlanması için ayrılmış olan mahallerdir. (Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 256; Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 84).

²⁵ Harîm: İhya edilen araziden, bu arazide yapılan tesisten ve kamu mallarından hak sahiplerinin gerektiği şekilde faydalanabilmesi maksadıyla bunların çevresinde oluşturulan ve hukukî korumaya alınan bölgedir. (Salim Ögüt, “Harim”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), 16/188; Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 85).

²⁶ Hımâ: Mübah bir araziye kamu yararını gözeterek belirli hayvanların otlaması için tahsis edip koruma altına almaktır. (Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 90).

²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/34; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-şanâ'i fî tertibi's-şerâ'i* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 6/192; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâ*, 2/374; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 2230; Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 84, 85, 90, 97, 98, 100.

²⁸ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 104; Recep Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet* (İstanbul: Hiperyayın, 2018), 141.

²⁹ Demir, *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 66.

zarlık, mesire alanı, mabet gibi alanlar kamu malı niteliğindeki mallardan kabul edilmektedir.³⁰

İslam hukukunda kamu malının hukuki dayanağını ayet, hadis ve sahabe uygulamaları oluşturmaktadır. Kur'an'ın “*Bir de suyun aralarında taksimli olduğunu kendilerine haber ver. Her su nöbetinde sahibi hazır bulunsun*”³¹ “*Salih dedi ki, işte bu dişi deve. Su içme hakkı bir gün onundur; belli bir günün içme hakkı da sizin.*”³² Ayetleri su kaynağından farklı kişilerin ortak bir şekilde istifade etmesini meşru kılmaktadır. Başka bir ayette de “*Şüphesiz mescitler (yalnızca) Allah'a aittir.*”³³ buyrulurken cami ve mescitlerden Müslümanların ortak bir şekilde yararlanmaları anlatılmaktadır.³⁴ Kamu malına dayanak oluşturan çok sayıda hadis bulunmakla birlikte bunlardan en meşhuru “*İnsanlar üç şeyde ortaktır: Su, ot ve ateş.*”³⁵ ve “*Lânete sebep olacak üç şeyden sakının: Su mecralarına, yol ortasına ve gölgeye abdest bozmak.*”³⁶ hadisleridir. Ancak kamu mallarının hukukî zeminini ayet, hadis ve râşid halifelerin uygulamaları oluşturmakla beraber tarih içerisindeki gelişime göre fermanlar, mahkeme kararları ve fetvalardan oluşan örfî hukukun önemli bir rolü bulunmaktadır.³⁷

Bir kamu malının oluşumu farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan ilki yetkili merciin tahsisi iken bir diğeri eskiden beri bir yerin kamu malı olarak kullanılıyor olmasıdır. Tahsis, mal sahibinin irade ve tasarrufu ile olabileceği gibi devlet otoritesinin girişimleriyle de olabilir. Cami ve mezarlığın kamu yararına vakfi buraya örnek olarak verilebilir. Yine kamu otoritesinin girişimi ve

³⁰ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 81; Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 142-143.

³¹ *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Kamer 54/28.

³² eş-Şuarâ 26/155.

³³ el-Cin 72/18.

³⁴ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 105.

³⁵ Süleyman b. Es'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *Sünenü Ebî Dâvud* (Beyrut: el-mektebetü'l-Asriyye, ts.), “Buyu”, 62.

³⁶ Ebû Dâvud, “Tahâret”, 14; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*. (Beyrut: Daru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabi, 1952), “Tahâret”, 21.

³⁷ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 108.

istimlaki ile de kamu malı oluşabilir. Kamu otoritesinin yaptığı yol ve hastane buna örnektir. Ayrıca herhangi bir tahsise ihtiyaç duymaksızın deniz gibi yapısı gereği kamu malı kabul edilen mallar da vardır. Diğer bir kamu malı edinme yöntemi ise "İhtiyaç halinde devlet eliyle bir kimsenin mülkü değeri ödenerek alınabilir ve yola katılabilir. Fakat fiyatı ödenmedikçe kimsenin mülkü elinden alınamaz."³⁸ şeklindeki Mecelle maddesi gereği kamulaştırmadır. Kamulaştırma devlet otoritesinin halkın menfaati gereği ihtiyaç duyduğu bir mala değerini ödeyerek el koymasüdür.

Kamu malları kendi içerisinde iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan ilki tüm insanlığa ait olan mallardır. Bunlar daha çok büyük denizler, büyük göller³⁹ gibi ihtisar altına alınamayan sulardır. Özellikle bu tür yerlerin su olan kısmı umuma ait yani serbest mal kapsamında değerlendirilebilmekte iken zemin kısmı kamuya ait bir mal olarak değerlendirilir. Açık denizlerden herkes eşit bir şekilde yararlanabilmekte iken bir devletin sınırında olan karasular ve sahiller o devlete dolayısıyla da kamu malı olarak halka aittir. Ancak ileride de değinileceği üzere bu tür malların umuma ait olması herkesin istediği gibi buralarda tasarrufta bulunabileceği anlamında değildir.⁴⁰ Dicle ve Fırat gibi büyük nehirlerde yapısı gereği kamu malı statüsündedir. Herkes bu nehirlerden istifade etme noktasında eşittir⁴¹ Aynı şekilde yer altı suları da mübah arazide kendiliğinden yeryüzüne çıkıyorsa kamu malı statüsünde değerlendirilir.⁴² Kıyılarda kamu malı statüsündedir. Zira nehir veya denizden istifade edebilmek ancak kıyı ile mümkündür. Dolayısıyla umumun menfaati gereği kıyılar kamu malı olarak kabul edilmiş ve kıyılara yapı yapılmasına müsaade edilmemiştir.⁴³

³⁸ Mecelle, md.1216.

³⁹ Mecelle, md. 1237.

⁴⁰ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 157.

⁴¹ Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri es-Süyûti, *el-Hâvi li'l-Fetâvi* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 131.

⁴² Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 165.

⁴³ Süyûti, *el-Hâvi li'l-Fetâvi*, 132.

İslam hukukunda madenler de kamu malı olarak değerlendirilmiştir. Klasik kaynaklarda çok farklı açılardan ele alınan madenler daha çok vergi açısından değerlendirilmiştir. Mezhepler arası farklı görüşler olmakla birlikte genel olarak mübah arazide çıkan madenlerin umumun menfaatine kullanılması gerektiği kabul edilmiştir. Zira Hz. Peygamber devamlı tuz barındıran bir yeri bir sahâbeye ikta' ettikten sonra kendisine bu madenin durumu haber verilince bu ikta'dan vazgeçmiştir.⁴⁴ Kamu malı olarak kabul edilen başka bir alanda ormanlardır. Ormanların tam manasıyla kamu malı sayılamayacağı yönünde görüşler bulunmakla birlikte⁴⁵ özellikle klasik kaynaklarda "cibal-i mübaha" olarak adlandırılan ormanların statüsü ele alınmış ve buralarında kamu malı statüsünde olduğu değerlendirilmiştir. Mecellede bu hükme değinmiş ve ormanların kimseye engel olmamak kaydıyla genelin kullanımına ait olduğunu maddeleştirmiştir.⁴⁶

Müslümanların ve gayri müslimlerin ibadet yeri olan mabetler de kamu malı olarak kabul edilmektedir. Buralara Arafat, Müzdelife ve Mina gibi hac farızasının yapıldığı yerlerde dahildir. Dolayısıyla bu alanların bazı kimseler tarafından mülk edinilmesi caiz değildir.⁴⁷ Zira Hz. Peygamber'e "Ey Allah'ın Rasûlü! Mina'da seni gölgelendirecek bir bina yapalım mı?" diye sorulduğunda Allah Rasûlü "Hayır! Mina, önce gelenin devesini çökerttiği yerdir."⁴⁸ buyurmuştur.

Yine orta mal olarak adlandırılan yollar da kamu malı olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak iki çeşit yol vardır ki bunlar özel ve genel yollardır. Özel yollar özel hukuk hükümlerine tabi olduğu için kamu malı sayılamamakla birlikte genel yollar kamu malı ola-

⁴⁴ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 172.

⁴⁵ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 187.

⁴⁶ "Cibal-i mübahede yani kimsenin yed-i temellüküne geçmemiş olan dağlardaki hüdayi nabit ağaçlar mübahtır" (Mecelle, md. 1243); "Cibal-i mübahada hüdayi nabit olan ağaçları kim olursa olsun ihtitab edebilir..." (Mecelle, md. 1253) "Mübah ile herkes intifa edebilir. Fakat saire zarar vermemekle meşruttur." (Mecelle, md. 1254)

⁴⁷ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 201.

⁴⁸ Ebû Dâvud, "Menâsik", 89.

rak değerlendirilmektedir. Özellikle şehirleşmenin yoğunlaştığı günümüzde yolların kamu malı olarak statüsünü çok iyi tespit etmek gerekecektir. İslam hukukçuları arasında genel yolda gelip geçmenin dışında bir şey yapılıp yapılamayacağı tartışmalı bir konudur. Çoğunluğu teşkil eden hukukçular başkalarına zarar vermemek şartıyla umumi yolda oturulabileceği, alışveriş yapılabileceği görülmüştür.⁴⁹ Ancak mecelle umumi yolda bu tür muamelelerin yapılmasının devlet başkanının iznine bağlı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰ Meydanlar, büyük çarşı ve pazar yerleri, umuma açık bahçeler gibi alanlarda kamu malı olarak kabul edilmektedir. Hz. Peygamber ve sahabenin uygulamalarına dayanılarak pazar yerlerinde ve panayır-larda kişilerin belli mekanları sahiplenmesinin kabul edilemeyeceği zikredilmiştir.⁵¹ Bir kamu malı statüsünde olan mezarlıklar içinde benzer hükümler geçerlidir.

Bunlar dışında birde bir yöre halkına veya bir beldeye ait olan kamu malları vardır ki bunlar da harman yerleri, mera alanları, yaylak, kışlak ve baltalık yerleridir.⁵² Tabiatı itibariyle tahsisi kabul etmeyen ve yararlanmak içinde bir çaba gerektirmeyen su, ot, ateş ve yeraltı suları da kamu malı kapsamında değerlendirilmiştir.⁵³ Umumun menfaatine vakfedilmiş olan vakıf malları da kamu malı olarak sayılmaktadır.⁵⁴ Özel mülkiyete konu olabilme özelliği taşıyan küçük nehir, sulama kanalları ve küçük göletler kamu malları arasında değerlendirilmemektedir. Zira bu tür sulara insanların su içme ve hayvanlarını sulama hakkı olmakla birlikte arazilerini sulama hakları yoktur.⁵⁵

Türk hukukunda kamusal mallar, kamu malları, sahihsiz mallar,⁵⁶ ortak mallar⁵⁷ ve hizmet malları⁵⁸ şeklinde tasnif edilmiş

⁴⁹ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 192.

⁵⁰ Mecelle, md. 927.

⁵¹ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 198.

⁵² Hacak, "Mal", 27/464.

⁵³ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 2200-2201.

⁵⁴ Özdemir, "İslam Eşya Hukuku", 46.

⁵⁵ Mecelle, md. 1267.

⁵⁶ Türk Medeni Kanunu (TMK), *Resmî Gazete 24607* (8 Aralık 2001), Kanun No.

olup devlet malı ile kamu malı aynı başlık altında toplanmıştır. Bunun neticesi olarak da devlet malı ile kamu malının kesin çizgilerle birbirinden ayrılması oldukça güç hale gelmiştir. Kamu malı, devletin yetki ve tasarrufları altında olan, kamunun kullanımına sunulmuş veya kamu görevlerinin yürütülmesine ayrılmış mekanlar ile sahipsiz olan kamu hukukuna bağlı yerlerdir. Örneğin yol, meydan ve köprü gibi umuma ait olan mekanlar, hastane, okul, ibadethane ve park gibi hizmet malları, dağ, kayalık, göl, deniz, nehir gibi sahipsiz yerler ile ormanlar kamu malı olarak değerlendirilir.⁵⁹ Bir mala kamu malı denilebilmesi için İslam hukukundaki gibi iki şarta ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlar kamu tüzel kişiliğinin mülkiyetinde olması ve kamu yararına tahsis edilmiş olmasıdır. Bu şartlar ile bir mal kamu malı niteliği kazanmaktadır.⁶⁰ Ancak devletin kamu malı üzerindeki tahsisi kaldırma yetkisinden dolayı kamu malı özelliği o maldan kalkabilmektedir. Mer'î hukukta kamu malı iki şekilde oluşmaktadır. Bunlardan ilki tahsis ile yani kamu otoritesinin tescilli ileidir. İkincisi ise o malın eskiden beri kamu malı olarak kullanılması yani kadim ilkesi ile belirlenmesidir. Bir kamu malı bu yollarla belirlenebilmektedir.⁶¹

İslam hukuku ve Türk hukuku bağlamında kamu malına baktığında İslam hukukundaki kamu malı niteliğinin daha açık olduğu söylenebilir. Zira İslam hukukunda nelerin kamu malı olduğu

4721, “Madde 715- Sahipsiz yerler ile yararı kamuya ait mallar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.”

⁵⁷ Köy Kanunu, *Resmî Gazete* 68 (7 Nisan 1924), Kanun No. 442, “Madde 2 – Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler.”

⁵⁸ Orman Kanunu, *Resmî Gazete* 9402 (8 Eylül 1956), Kanun No. 6831, “Madde 18- Orta malları, hizmet malları, ormanlar ve Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup da bir kamu hizmetine tahsis edilen yerler ile kanunları uyarınca Devlete kalan taşınmaz mallar, tapuda kayıtlı olsun olmasın kazandırıcı zamanaşımı yolu ile iktisap edilemez.”

⁵⁹ Erişgin, *Medeni Hukuk II*, 7.

⁶⁰ Kahan Onur Arslan, “Kamu Malı Niteliğinin Tespiti ve Kamu Mallarından Yararlanmanın Esasları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 131 (2017), 61.

⁶¹ Suat Şimşek, “Kamu Malı Nedir? Kamu Mallarının Özellikleri ve Türleri Nelerdir?”, *Gayrimenkul Mevzuatı* (Erişim 14 Ağustos 2023).

daha açıktır. Pozitif hukukta ise devletin diğer malları gibi kamu malı da devletin hüküm ve tasarrufları altında sayılarak hepsi bir üst başlıkta toplanmıştır. Bu durum nelerin kamu malı olduğu noktasında net bilgi edinmeyi zorlaştırmaktadır. Zira devletin yetki ve sınırı öncelikle kamu malı ve hazinenin neler olduğunu tespit edebilmek ile mümkün olacaktır.

2.1. Kamu Malının Özellikleri

Kamu mallarının diğer mallardan ayrılan birtakım özellikleri vardır. Kamu malları umuma aittir ve bunlardan herkes başkalarına zarar vermemek şartıyla eşit bir şekilde yararlanma hakkına sahiptir. Kimse bu mallardan engellenemez ve herkes bu mallardan istifade eder. Kamu malı hiç kimsenin mülkünde ve özel tasarrufunda olmadığı için bir başkasına devredilemez. Kamu malları özel mülkiyete konu olamadığı için haczedilemez. Çünkü bu tür mallarda kamu yararının üstünlüğü ve herkesin bu mallardan sürekli bir şekilde yararlanması esastır. Kamu malları konusunda zaman aşımı da söz konusu değildir. Dolayısıyla atıl bir şekilde duran bir kamu malını herhangi bir şahıs özel mülküymüş gibi ne kadar uzun süreli kullanırsa kullansın bu kullanmasından dolayı bir hak iddiasında bulunamaz. Yine bu mallar konusundaki davalarda ibra ve sulh caiz değildir. Zira sulhta bir haktan belli bir oranda vazgeçme söz konusudur. Kamu malında teberru hükümleri uygulanamaz. Dolayısıyla kamu yararına belli bir malını teberru eden kimse artık bu malda tasarruf edemez. Ayrıca kamu malları sınır değişikliğini de kabul etmez. Bir yanlışlık olup kamu malının sınırının değişmesi halinde eski haline döndürülmesi esastır. Zira “kadım kıdemi üzere terk olunur.”⁶² Yine kamu malları olası müdahalelere de kapalıdır. İyi niyetle de olsa bir kimse kamu malına bir bina yapsa ya da sahiplenmek amacıyla bir ağaç dikse bu yaptığı ziyadelere sahip olunamaz. Böyle bir şey yapılması halinde bu ziyadeler sökülür.⁶³

⁶² Mecelle, md. 6.

⁶³ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 2214, 2962; Halit Çalış, "Eşya Hukuku", *İslam Hukuku (El Kitabı)*, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 411; Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 122; Demir, *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 75.93.

Türk hukukunda kamu malları özel hükümlere tabidir. Dolayısıyla kamu mallarında medeni hukuk kuralları uygulanamamaktadır.⁶⁴ Kamu malları devir ve ferağ edilemediği⁶⁵ gibi zamanaşımı ile iktisap edilemez.⁶⁶ Kamu malları özel hukuk işlemine konu olamaz⁶⁷ ve özel olarak korunur.⁶⁸ Ayrıca kamu mallarında serbestlik, ücretsizlik ve eşitlik ilkeleri geçerlidir. Bu hükümler kanunla güvence altına alınmıştır. Mer'î hukukta bazı kamu mallarına ait ayrı kanunlar vardır. Mesela 3621 sayılı kıyı kanununun 6. maddesinde “Kıyı, herkesin eşitlik ve serbestlikle yararlanmasına açık olup, buralarda hiçbir yapı yapılamaz; duvar, çit, parmaklık, tel örgü, hendek, kazık ve benzeri engeller oluşturulamaz. Kıyılarda, kıyayı değiştirecek boyutta kazı yapılamaz; kum, çakıl vesaire alınamaz veya çekilemez. Kıyılara moloz, toprak, curuf, çöp gibi kirletici etkisi olan atık ve artıklar dökülemez.” hükümleri yer almaktadır. Dolayısıyla bir kamu malı olarak kıyıları herkesin eşit ve serbest bir şekilde yararlanabilecekleri yerler olarak belirlenmiştir.

İslâm hukukunda bir malın kamu malı niteliği kazanması veya kaybetmesi malın durumuna göre bazen doğal yollarla bazen de hukuki veya idari işlemle olabilmektedir. Mesela, genel sular, tuz mahalleri, zahirî madenler, otlaklar gibi servet ve kaynaklardan doğrudan doğruya umumun kullanım ve yararlanma hakkı bulunmaktadır. Belli bir bölge insanının öteden beri yararlandıkları mera, yaylak, kışlak, harman yeri, baltalık gibi yerler ile kamunun eskiden

⁶⁴ Erişgin, *Medeni Hukuk II*, 7.

⁶⁵ Orman Kanunu, “Madde 47- Amme müesseselerine ait ormanlar parçalanarak, şahıslara veya müesseselere toprağı ile birlikte devir ve temlik edilemez.”

⁶⁶ Kadastro Kanunu *Resmî Gazete 19512* (9 Temmuz 1987), Kanun No. 3402, “Madde 18-Orta malları, hizmet malları, ormanlar ve Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup da bir kamu hizmetine tahsis edilen yerler ile kanunları uyarınca Devlete kalan taşınmaz mallar, tapuda kayıtlı olsun olmasın kazandırıcı zamanaşımı yolu ile iktisap edilemez.”

⁶⁷ TMK, “Madde 999-Özel mülkiyete tâbi olmayan ve kamunun yararlanmasına ayrılan taşınmazlar, bunlara ilişkin tescili gerekli bir aynî hakkın kurulması sözü konusu olmadıkça kütüğe kaydolunmaz.”

⁶⁸ Köy Kanunu, “Madde 8 – Köyün orta malı kanun karşısında Devlet malı gibi korunur. Bu türlü mallara el uzatanlar Devlet malına el uzatanlar gibi ceza görürler.”

beri yararlandığı yollar, köprüler, namazgâhlar, pazar yerleri, çeşmeler, kuyular, meydanlar, mesire yerleri, iskeleler, mezarlıklar gibi metruk topraklar da genellikle gelenek ve görenek gereği kamu malı özelliğini kazanmışlardır. Bazen de “hımâ”⁶⁹ müessesesi, kamulaştırma ve vakfetme gibi yöntemlerle devletin tahsisi veya özel kişilerin tasarrufu ile de bir mal kamu malı sayılabilmektedir. Bir mala kamu malı niteliği veren sebeplerin ortadan kalkması durumunda o mal kamu malı niteliğini de kaybetmektedir. Mesela, göllerin kuruması, nehirlerin mecra ve seviye değiştirmesi, göl ve deniz kıyılarının dolması veya kamu malı özelliğini devletin tahsisi ile kazanan mallardaki devlet tahsisinin kaldırılması gibi durumlarda malın kamu malı olma niteliği ortadan kalmaktadır.⁷⁰

2.2. Kamu Malından Yararlanma

Kamu malları toplumun yararlanmasına açık mallar olduğundan kişiler bu mallardan tahsis amacına uygun olarak mülkiyet hakkı kazanmaksızın duruma göre kimi zaman kamu hürriyetleri çerçevesinde, kimi zaman da idari bir tasarruf sonucu olarak yararlanabilmektedir. Fertlerin yol, meydan, deniz kıyısı ve nehir gibi kamu mallarından belli ilkeler çerçevesinde genel bir hak olarak serbestçe yararlanması mümkün iken bir kamu malından çarşı-pazarlarda sergi ve tezgâh açma, yollarda, meydanlarda, cami avlularında oturup satış yapma gibi belli kişilere özel kullanım izni ile yararlanılması da mümkün olabilmektedir. Kamu malından kişilerin genellikle, eşitlik, serbestlik, zarar vermeme ve ücretsizlik ilkeleri çerçevesinde yararlanmaları gerekmektedir. Bir kamu malında, kural olarak ister müslüman isterse gayri müslim olsun herkesin kullanımına açık olup izne gerek olmaksızın serbestçe, eşit şekilde ve zarar vermeksizin kişilerin yararlanma hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle hiç kimsenin kamu malından faydalanma hususunda başkalarını engelleme, kısıtlama, zarar verme ve ücret isteme hakkı

⁶⁹ Hımâ: devletin hüküm ve tasarrufu altındaki mübah bir malın devlet tarafından kamu malı haline getirilmesidir. (Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224.)

⁷⁰ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224.

yoktur. İnsanların kamu malı niteliğinde olan yollara bina yapıp ağaç dikme, meraları ekip biçme, satma, kiralama gibi fiili ya da hukukî bir tasarrufta bulunma hakkı olmadığı gibi bu mallar tahsis amacı dışında da kullanılamamaktadır.⁷¹

3. Kamu Malı Üzerinde Devletin Yetki ve Sınırları

Kamu mallarından herkes eşit, serbest, ücretsiz ve zarar vermeksizin yararlanabilmekle birlikte bu malların gözetim, denetim, koruma, bakım ve onarım gibi ihtiyaçları da bulunmaktadır. Bu ihtiyaçların giderilmesi açısından devletin kamu malları üzerinde gerekli müdahaleleri yapma yetkisi bulunmaktadır. İnsanların ortak kullanımında olan cami, mescit, yollar ve su kaynakları gibi kamu mallarını tamir etmek, korumak, insanların yararlanmasında kolaylaştırıcı tedbirleri alma görevi devlete aittir. Bu gibi kamu mallarının kullanımını konusunda oluşabilecek ihtilafların çözümünde idarenin müdahalede bulunma yetkisi vardır. Yine devlet başkanının mevat araziye iktâ etme veya ihyâsı için izin verme yetkisi bulunduğu gibi kamu mallarının kullanımına izin verme veya bundan menetme ya da kimin nasıl kullanacağı konusunda “takdir” hakkı da bulunmaktadır. Mesela Hz. Ömer, Basra ve Kufe şehirlerine fitneye sebep olabilecek kişilerin toplanmasına izin vermeyerek bu iki şehre, uygun gördüğü insanları yerleştirmiştir. Cadde ve sokaklarda alış-veriş yapmak, bir şeyler koymak, inşaat yapmak gibi kamu malının kullanım alanı dışına çıkılması durumunda insanların bunlardan zarar görmesi halinde devletin bu tür kullanımlara izin vermemesi engel olması da gerekmektedir.⁷² Devletin kamu mallarını özel kişilere satma, devir ve temlik etme yetkisi ise bulunmamaktadır.⁷³

⁷¹ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224; Özdemir, *İslam Hukukunda Mülkiyet*, 143.

⁷² Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye* (Kahire: Daru'l-hadis, ts.), 235-236; Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef Ebü Ya'la el-Ferrâ, *el-Ahkamu's-sultâniyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421), 225; Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224.

⁷³ Yakub b. İbrahim Ebu Yusuf, *Kitabu'l-Harac* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, ts.), 92-93; Serahsî, *el-Mebsût*, 23/183; Ebü Bekr Alaeddin Ebü Bekr b. Mes'ud b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,

Buna göre, devlet kamu mallarından yararlanmayı düzenleyen ve kolaylaştıran birtakım kurallar koyabilir ve bazı koruma tedbirleri alabilir. Ancak bu tasarruflar hiçbir zaman kamuya zarar verecek şekilde kullanılamaz.⁷⁴ Zira devletin en temel vazifesi halkın menfaatini gözetmek olduğundan devletin kamuya zarar verme ve insanların edinilmiş haklarını iptal ya da birbirine tercih etme yetkisi bulunmamaktadır.⁷⁵ Bu sebeple kamu mallarının devletin mülkiyetinde değil, hüküm ve tasarrufu altında olduğu bu yerler üzerinde devletin yalnızca “denetim ve gözetim” yetkisinin bulunduğu⁷⁶ kabul edilmektedir.

Kamu malı devletin malı olmamakla⁷⁷ birlikte kamu malının insanların maslahatına uygun bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi ancak devlet korumasıyla gerçekleştirilebilmektedir. Yalnız devletin halkın maslahatına uygun olarak kamu malı üzerinde bazı tasarruflarda bulunması da mümkün olmaktadır. Mecelle’de ihtiyaç fazlası yolun hazine tarafından satılabileceği kabul edilmiş ve umumi yolda alışveriş için oturma devletin iznine bağlanmıştır.⁷⁸ Bununla birlikte mübah olarak değerlendirilen malların ihraz ve iktisabında genelin menfaati gözetilmek şartıyla devletin bazı kısıtlamalar ve özel kullanımlara izin verme yetkisi bulunmaktadır.⁷⁹ Bu bağlamda kamu malı üzerinde bir mülkiyet hakkı olmamak kaydıyla çarşı-pazarlarda sergi ve tezgâh mekânlarının tahsis edilmesi; yollarda, meydanlarda, cami avlularında oturup satış yapılması için ruhsat verilmesi, madenlerin işletme imtiyazının özel kişilere verilmesi gibi kamu malından öncelikli yararlanma hakkının belli kişile-

1406), 7/194; Ebû Muḥammed Muvaffaḫuddin Abdullah b. Aḫmed b. Muḥammed b. Kudâme el-Cemmâilî İbn Kudâme el-Maḫdisî, *el-Muḡnî* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1985), 5/577-578; Mâverdi, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*, 247-248; Ebû Ya’lâ, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*, 235-236; Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224.

⁷⁴ Ebû Yusuf, *el-Harâc*, 92-93.

⁷⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 23/178, 183, 203.

⁷⁶ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224.

⁷⁷ Hacak, “Mülkiyet”, 31/543.

⁷⁸ Mecelle, *md. 927, 1217*.

⁷⁹ Çalış, “Eşya Hukuku”, 413.

re tahsis edilmesi “iktâ-i irfâk”⁸⁰ olarak kabul edilmiştir.⁸¹ Buna göre günümüzde esnafın dükkan önünde mal teşhir etmeleri, kaldırımlarda işportaların, satış büfelerinin kurulması, sokak üzerindeki kahvelerin yaya kaldırımlarına gelip geçenlere mani olmayacak şekilde iskemle ve masa koymaları, deniz, göl, nehir kıyılarında plaj veya iskele kurmanın ilgili kamu malından amacına uygun genel yararlanma hakkı olan kimselere bir zarar vermeyecek şekilde “iktâ-i irfâk” kapsamında mümkün olabileceği değerlendirilmektedir.⁸² Bu nedenle devletin özel yararlanmalara izin verme yetkisi olduğu kabul edilmekle birlikte bu şekildeki özel yararlanmaların, esas hak sahiplerine zarar verecek şekilde kullanımına devletin izin verme yetkisinin bulunmadığı belirtilmektedir.⁸³

İslam hukukunda kamu malı kabul edilen mevat⁸⁴ arazinin ihyası ile mülkiyet veya kullanım hakkını kazanma amacıyla imar ve ıslah edilmesi devletin izin veya onayının alınmasının gerekip gerekmediği veya hangi safhada gerektiği konusunda da mezhepler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Zira Hz. Peygamberin “*Kim ölü bir arazi ihyâ ederse o arazi onunundur*”⁸⁵ hadisinden hareketle mevat araziye ihyâ edenin mülkiyetine sahip olacağına fikir birliği olmakla birlikte bunun nasıl olacağı, mahiyet ve şekil şartları ile devletin izninin gerekli olup olmadığı hususlarında ihtilaf bulunmaktadır. Bu hususta Ebu Hanife mevat arazinin ihyası konusunda

⁸⁰ İktâ-i irfâk: Kamu malından kişilere özel yararlanma izni verilmesidir. (Beşir Gözübenli, “İktâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22/51.

⁸¹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali eş-Şirâzî, *el-Muhezzeb fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfiî* (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/558; Buhûti, *Keşşâfû 'l-knâ'*, 4/195; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/577-578; Fahreddin Osman b Ali b Mihcen Zeylâi, *Tebyînu'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik* (Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313), 6/142.

⁸² Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224.

⁸³ Ebû Yusuf, *el-Harâc*, 93; Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 224.

⁸⁴ Mevât Arazi: Ziraat, yerleşim, üretim gibi bir amaçla hâlihazırda kullanılmayan, şahıs veya kamu malı da (metrûk arazi) olmayan, sahipsiz ve verimsiz, fakat belli bir emek harcanması sonucu yararlanılabilir nitelikteki topraklardır. (Hamza Aktan, “İhyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 22/7.

⁸⁵ Ebû Dâvud, “Babu fi İhyai'l-Mevat”, 3/178.

mutlaka devlet başkanının izni olması gerektiği görüşündedir.⁸⁶ İmam Mâlik, İmâmeyn, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel ise mevat arazinin ihyası noktasında devlet başkanının izninin gerek olmadığı görüşündedirler.⁸⁷ Ancak sonraki dönemlerde ve günümüzde devlet ve toplum hayatındaki gelişmeler doğrultusunda kamu menfaati gereği genel olarak Ebu Hanife'nin görüşü tercih edilir hale gelmiştir. Günümüz devlet hukukunda da uygulama bu şekilde ilerlemektedir.⁸⁸ İslam hukukçuları âtil toprakların ziraata elverişli hale getirilmesi konusunda ise devletin mevat arazileri ihya ve imar etmek, uzun süre atıl bırakmamak kaydıyla uygun gördüğü kimselere iktâ edebileceğinde görüş birliği içerisindeyler.⁸⁹

Devlet, umuma ait bir yolun güzergâhının değişmesi, şehir planında bazı değişiklikler yapılması, kendisine ihtiyaç kalmaması gibi durumlarda kamu mallarının kamu malı özelliğini yitirmesi halinde bu tür kamu malları üzerinde tasarruf yetkisi bulunmaktadır. Bu durumda bu mallar devlet hazinesi bağlamında sayılarak özel mülkiyete konu olabilir hale gelmektedir. Bu malların satılmasından doğan gelir ise yeni yapılacak kamu mallarında kullanılmaktadır. Zira bu tür kamu mallarının bir şekilde kamu yararına kullanılması esastır.⁹⁰ Ancak caminin etrafının harap olması, arsa haline gelmesi yani artık camiye ihtiyaç kalmaması halinde ise fakihlerin çoğunluğu buranın cami olarak varlığının devam edeceği, satılamayacağı ya da buranın satılıp başka bir camiye gelirinin harcanabileceği ifade

⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/16; Kâsânî, *Bedâiu's-şanâi*, 4/115.

⁸⁷ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübâ* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 4/473; Burhâneddin el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu bideyeti'l-Mübtedî* (Beyrut: Daru İhyai't-Türas, ts.), 4/383; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ûm* (Daru'l-Marife, ts.), 7/243; Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 7/479; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 5/441.

⁸⁸ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 51.

⁸⁹ Aktan, "İhyâ", 22/9.

⁹⁰ Abdülkerîm Zeydân, *el-Medhal li-dirâseti's-şer'ati'l-İslâmiyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, ts.), 225; Demir, *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 74. "Merreye mazarratı olmadığı halde bir kimesne tarikin fazla olan yerini semen-i misli ile canibi miriden alıp hanesine ilhak edebilir." (Mecelle, md. 1217).

edilmektedir.⁹¹ Ayrıca umuma ait olan ribat, kuyu ve havuz gibi mallarda da harap olması, kullanılamaz hale gelmesi gibi durumlarda benzer hükümler geçerli görülmektedir.⁹²

Günümüz mer'î hukukta da genel olarak kamu mallarından herkesin eşit ve serbest bir şekilde yararlanması öngörülmekle birlikte bazı istisna ve sınırlamalar da getirildiği görülmektedir. Mesela, Kıyı Kanununda, belli kurum ve işletmeler dışındaki yapıların kıyı şeridinde elli metreden daha yakın olamayacağı, kamu yararının gerektirdiği hallerde, uygulama imar planı kararı ile deniz, göl ve akarsularda doldurma ve kurutma suretiyle arazi elde edilebileceği ve bu tür yerlere yol, açık otopark, park, yeşil alan ve çocuk bahçeleri gibi teknik ve sosyal altyapı alanları yapılabileceği,⁹³ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda, koruma altına alınan kültür ve tabiat varlıkları alanlarının belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarına, kiralanabileceği,⁹⁴ Milli Parklar Kanununda, kamu yararı olmak şartıyla milli park ve tabiat parklarında turistik amaçlı bina ve tesisler yapılmasına izin verilebileceği,⁹⁵ Orman Kanununda ormanların ve orman rejimine giren sahaların, bilim ve fennin istifadesine tahsis edilebileceği, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak ve turistik hareketlere imkân vermek maksadıyla milli parklar, tabiat parkları ve orman mesire yerleri olarak düzenlenip işletirebileceği⁹⁶ ancak tabiat varlıkları ve doğal sit alanlarının herhangi bir şahsa kiraya verilemeyeceği⁹⁷ kanunlaştırılarak devletin kamu malları üzerindeki tasarruf yetkisi ortaya konmaktadır.

⁹¹ Kemâlüddin İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Bayrut: Daru'l-Fikr, ts.), 6/236.

⁹² Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 120.

⁹³ Kıyı Kanunu, *Resmî Gazete* 20495 (17 Nisan 1990), Kanun No. 3621, md. 5, 6, 7.

⁹⁴ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, *Resmî Gazete* 18113 (23 Temmuz 1983), Kanun No. 2863, md.14.

⁹⁵ Milli Parklar Kanunu, *Resmî Gazete* 18132 (11 Ağustos 1983), Kanun No. 2873, md. 10, 22.

⁹⁶ Orman Kanunu, *Resmî Gazete* 9402 (8 Eylül 1956), Kanun No. 6831, md. 25.

⁹⁷ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, "Hazine Taşınmazlarının Kiraya Verilmesi El Rehberi", *Milli Emlak Genel Müdürlüğü*, 9 (Erişim 20 Ağustos 203).

Modern hukukta da kamu mallarından kişilere özel yararlanma yetkisi tanınmaktadır. Birçok farklı kanun maddelerinde kamu malının kişilere tahsisinin nasıl ve hangi şartlarda olacağı belirterek bu yetkiyi kamu malının ilgisine göre bir devlet kurumunun onayı ile mümkün kılmaktadır. Ancak özel yararlanmada izin sistemi, yararlanma karşılığı bedel ve geçicilik gibi bazı ilkeler vardır. Dolayısıyla süresiz bir şekilde kamu malının tahsisi mümkün değildir. Nitekim kanunda bu süre on yıl ile sınırlandırılmıştır.⁹⁸ Ancak mera, yaylak ve kışlakların kiraya verilmesinde bu süre uzayabilmektedir. Bu alanlar ıslah etmek koşulu ile yirmi beş yıla kadar kiraya verilebilmekte ancak her beş yılda bir kiralama durumu yeniden değerlendirilmektedir. Zira buralar ihtiyaç fazlası olması halinde kiraya verilmektedir. Bunlara rağmen devlet otoritesinin ihtiyaç duyması halinde bu tahsis amacı değiştirilebilmektedir. Köye ait taşınmazlar konusunda da bu taşınmazların köy ihtiyar heyeti tarafından satın alınabileceği, köy ihtiyar heyetinin bu malları peşin veya taksitle arazisi olmayan köylüye satabileceği de kabul edilmiştir.⁹⁹

Devletin kamu malı üzerinde denetleme, koruma, gözetim gibi birtakım yetkileri bulunduğu kabul edilmekle birlikte kamu malından yararlanmayı ücrete bağlaması hususu da tartışılmalıdır. Kişilerin kamu malından yararlanmasında ücretsizlik esas olmakla birlikte kamu malının ücretsiz olması ilkesine bazı istisnaların gelebileceği kabul edilmiştir. Öncelikle kamu malının aktif bir şekilde tutulması devlete ait olmakla birlikte hazinede yeterli miktarın olmaması halinde bu kamu mallarından istifade edenlerden bedenen iş gücü ya da belli oranda maddi meblağ talep edilebilecektir. Aslın-

⁹⁸ Devlet İhale Kanunu, *Resmî Gazete 18161* (10 Eylül 1983), Kanun No. 2886, "Madde-64: maddesi 'Kiraya verilecek taşınır ve taşınmaz malların kira süresi, on yıldan çok olamaz.'"

⁹⁹ Köy Kanunu; "Madde 44 - İhtiyar meclisinin göreceği işler şunlardır, 3 - Tarlası olmayan veya yetişmeyen köylüye köyün sınırı içinden boz halinden bir parça ayırıp vermek ve tasarrufu mal sandığına veya sair dairelere geçmiş olan araziye köy namına satın alıp arazisi olmayanlara vermek ve bedelini taksitle köy sandığına ödetmek mecburidir."

da bu uygulama kamu malının ücretsiz olması ilkesine ters olmakla birlikte kamu malının aktif bir şekilde tutulması adına zorunlu hale gelebilmektedir. Zira buradaki asıl amaç kamu malından gelir elde etmek değil, kamu malının sağlıklı bir şekilde işlevselliğini sağlamaktır.¹⁰⁰ Bu ilke ve düzenlemelerin hepsi kamu malından genel yararlanmanın adil bir şekilde olması ve varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirmesi üzerine kurulmuştur.

Devlet veya belediye gibi bazı kamu kurum ve kuruluşları kamu mallarının koruma ve bakım masrafının karşılanması için ücret almak yerine kamu mallarını özel işletmelere ihaleyle kiralamak suretiyle bütçeye gelir getirici bir unsur olarak kullanılmaktadırlar. Mesela, araç parkı olarak yol kenarları ve dinlenme alanlarının özel işletmelere ihale edilerek kamunun yararlanma hakkı tamamen kısıtlanmakta ve yararlanması ücrete tabi hale getirilmektedir. Böylece kamunun hakkı özel bir işletmenin gelir kapısı yapılmaktadır. Elbette kamu kurum ve kuruluşları kamu malının korunması, bakım ve tamiri, temizliği gibi işlemlerin maliyetini karşılamak için ücret alabilir ama alınan bu ücretin yine kamu bütçesine girmesi gerekmektedir. Halbuki günümüzdeki bu uygulamalar maliyeti karşılamak yerine bir işletmeye kazanç sağlayarak kamu hakkının birkaç kişiye aktarılmasına imkân tanımaktadır. Bu nedenle yetkilerin amacına uygun kullanılması kamu hakkının korunması açısından önemlidir. Devletin kamu malını özel yararlanmaya tahsis etme yetkisi var ama bu yetki ve bu tahsis amacını aşmamalıdır.

Aynı şekilde günümüzde bir yöreye ait olan su kaynakları bazı firmalar tarafından ya içme suyu olarak şişelenerek satılmakta ya da Hidroelektrik Santrali (HES) adı verilen barajlar inşa edilerek elektrik satışı yapılmaktadır. Kamu malı özelliği taşıyan su kaynaklarının firmalar tarafından ticari faaliyet alanı olarak kullanılması ve bu gelirden bölge insanına doğrudan bir geri dönüşün olmaması, suyun kullanımının kısıtlanması gibi nedenlerle yöre halkında huzursuzluğa ve şikayetlere sebebiyet vermektedir. Halbuki kamu malı

¹⁰⁰ Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları*, 147.

olan su kaynaklarının işletilmesinden elde edilen gelirden öncelikle bölge insanının hakkı bulunmaktadır. Su kaynakları gibi kamu malları hususunda devlet yetkisini aşacak şekilde tahsise gitmemeli ve kamunun hakkını korumalıdır.

Sonuç

Kamu malının korunması, bakımı ve kullanılabilmesi için devletin kamu malı üzerinde denetleme, gözetleme ve amaca uygun tahsis etme yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki çerçevesinde devlet kamu mallarını kamunun hakkını göz ardı etmeden özel yararlanma için kişilere tahsiste bulunabilmekte ve ücret alabilmektedir. Ancak bu tahsisler kamunun hakkını sanki özel mülkiyetmiş konumuna getirecek tarzda olmamalıdır. Umumun maslahatı ve olası hak kayıplarının önlenmesi açısından bu noktada kamu malı niteliğini haiz kamu mallarının tahsisinin kaldırılması noktasında devletin yetki ve sınırının daha kısıtlı olması daha isabetli olacaktır. Çünkü şehirleşmenin hızla arttığı günümüzde kamu malı niteliğindeki malların korunması gelecek nesiller için zorunludur. Dolayısıyla kamu malları konusundaki devlet otoritesinin asıl olarak koruma, halkın kullanımına açık bir şekilde tutma ve işlevselliğini sağlama olduğu açık bir şekilde vurgulanmalıdır. Devletin yetki sınırının tipik örneği kıyılar hususunda görülmektedir. Danıştay'ın kıyılar hususunda belediyelere ve turizm tesislerine kamu maslahatı gereği kiralanamayacağı kararına rağmen günümüzde kıyılar belli şartlar altında buldukları belediyelere kiralayabilmelerine imkân tanımaktadır. İslam hukukunda da devlet otoritesinin kamu malı üzerinde belli başlı yetkileri vardır. Ama buradaki yetkisi kamu malı tahsisini kaldırıp kamu malını özel mülkiyete konu olur hale getirmek değil, kendisine ihtiyaç kalmaması halinde kamu malını değerlendirip yine kamunun yararına olacak şekilde kullanmadan ibarettir. Dolayısıyla buradaki en önemli konu devletin kamu malı vasfını kaldırabilme yetkisinin olup olmadığıdır. Yoksa ihtiyaç kalmamasından dolayı kamu malı vasfının kaldırılması konusunda herhangi bir tartışma yoktur. Zaten İslam hukukunda umumi yolun fazla ve kullanılmayan kısmının eciri misil ile satılabileceği kabul edilmiştir.

Ancak Őu an ihtiyaç olmayan bazı kamu mallarının özelleştirilmesi ya da bazı kimselerin belli dönemlerde kullandığı sahipsiz yerlerin özelleştirilmeye açılması önü alınamayan sonuçlar doğurabilmektedir. Bu noktada kamu maslahatı açısından devletin yetkisini kısa süreli kiralama usulü Şeklinde kullanması daha sağlıklı olacaktır.

Kamu malı özelliği devam eden yerleri devlet kamu malı olmaktan çıkartamayıp ancak buralarda düzenleme yapma yetki bulunmaktadır. Bu bağlamda bölge insanının yararlanmasının kısıtlanarak su kaynaklarının HES baraj inşaatı ve Şişe suyu dolumu için firmalara tahsis edilmesi, deniz sahillerinin kapatılması, göl ve akarsularda balık üretimine izin verilmesi, kayak merkezlerine büyük oteller yapılması veya kiralanması, caddelerin araç parkı olarak işletilmesine izin verilmesi gibi daha pek çok kamu malının tahsisinde devletin yapmış olduğu işlemlerde kamunun yeterince yararlandırılmaması yetki aşımı olarak kabul edilebilmektedir. Yetki aşımının önüne geçilebilmesi için bu gibi tahsislerin bölge insanına belli bir oranda gelir olarak geri dönüşünün önü açılmalıdır.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. *Mecelle*. sad. Ali Himmet Berki. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982.
- Aktan, Hamza. “İhyâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/7-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Arslan, Kahan Onur. “Kamu Malı Niteliğinin Tespiti ve Kamu Mallarından Yararlanmanın Esasları”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 131 (2017), 57-86.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1985.
- Bolat Türkdoğan, Elif. "Hayvanlar Üzerinde Sınırlı Ayni Hak Tesisi". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (April 2022): 287-314.

- Buhûti, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfû'l-kinâ' 'an metni'l-İknâ'*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Çalış, Halit. "Eşya Hukuku". *İslam Hukuku (El Kitabı)*. ed. Talip Türcan. 399-458. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. "Hazine Taşınmazlarının Kiraya Verilmesi El Rehberi". Milli Emlak Genel Müdürlüğü. Erişim 20Ağustos 2023.
<https://webdosya.csb.gov.tr/db/milliemlak/icerikler/genel-kira-brosur-10.05.2022-evren-20220511104215.pdf>
- Demir, Fahri. *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012.
- Devlet İhale Kanunu (Kanun No. 2886). *Resmî Gazete* 18161 (10 Eylül 1983). Erişim 20 Ağustos 2023.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2886&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Es'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef. *el-Ahkamu's-sultâniyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421.
- Ebu Yusuf, Yakub b. İbrahim. *Kitabu'l-Harac*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, ts.
- Ebû Zehre, Muhammed. *el-Milkiyye ve Nazariyyetü'l-'Akd*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Ergün, Mehmet. "Hanefi Hukukçulara Göre Mal Kavramı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/63 (Nisan 2019), 1222-1229.
- Erişgin, Nuri. *Medeni Hukuk II*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2019.
- Ertaş, Şeref. *Eşya Hukuku*. İzmir: Fakülteler Yayınevi, 2021.

- Gözübenli, Beşir. “İktâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/49-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Günay, Hacı Mehmet. *İslam Hukukunda Kamu Malları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1997.
- Hacak, Hasan. “Mal”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/461-465. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Hacak, Hasan. “Mülkiyet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/541-546. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Hasenî, Ahmed Hasan Ahmed. *Tedavvürü'n-Nükûd fî Dav'i's-Şeriatî'l-İslâmî*. Cidde: Ümmül Kura Üniversitesi, Şeriat Fakültesi, Doktora Tezi, 1989.
- Hukuk Sözlüğü*. Erişim 14 Ağustos 2023.
<https://sozluk.adalet.gov.tr/mal>
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Aḥmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ'îlî. *el-Muğnî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405/1985.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. Beyrut: Daru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabi, 1952.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Daru's-Sadr, 1990.
- İbn Müfliḥ, Muhammed b. Abdullah. *el-Mübdi' fî Şerhi'l-Muğnî*. Şam: Mektebetü'l-İslâmî, 1974.
- İbn Nuceym, Zeynüddin b. İbrahim. *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. Beyrut: Marifet Yayınları, 1993.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn. *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Kadastro Kanunu (Kanun No. 3402). *Resmî Gazete 19512* (9 Temmuz 1987). Erişim 20 Ağustos 2023.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3402&Mevzu>

atTur=1&MevzuatTertip=5

Kahveci, Nuri. *Mukayeseli İslam Borçlar Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2015.

Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayıncılık, 1991.

Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406.

Kıyı Kanunu (Kanun No. 3621). *Resmî Gazete* 20495 (17 Nisan 1990). Erişim 20 Ağustos 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3621&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Köy Kanunu (Kanun No. 442). *Resmî Gazete* 68 (7 Nisan 1924). Erişim 20 Ağustos 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>

Kur'an-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Kanun No. 2863). *Resmî Gazete* 18113 (23 Temmuz 1983). Erişim 20 Ağustos 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Mâverdi, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*. Kahire: Daru'l-hadis, ts.

Mâverdi, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *el-Hâvi'l-kebîr*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Mergînânî, Burhâneddin el-. *el-Hidâye şerhu bideyeti'l-Mübtedi*. Beyrut: Daru İhyai't-Türas, ts.

Milli Parklar Kanunu (Kanun No. 2873). *Resmî Gazete* 18132 (11 Ağustos 1983). Erişim 20 Ağustos 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2873&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

- Molla Hüsrev, Mehmed. *Dürrerü'l-hükkâm fî şerhi Ğureri'l-ahkâm*. Beyrut: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.
- Mustafa, İbrahim vd. *el-Mu'cemü'l-Vasît*. Daru'd-Da've, ts.
- Orman Kanunu (Kanun No. 6831). *Resmî Gazete 9402* (8 Eylül 1956).
Erişim 20 Ağustos 2023.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6831&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>
- Oğuzman, M. Kemal vd. *Eşya Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2022.
- Öğüt, Salim. “Harim”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.
- Özcan, Abdullah. *el-Ecel fî Akdi'l-Bey'*. Mekke: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1989.
- Özdemir, Recep. *İslam Hukukunda Mülkiyet*. İstanbul: Hiperyayın, 2018.
- Özdemir, Recep. “Ana Hatlarıyla İslam Eşya Hukuku”. *İslam Hukuku (Eşya-Borçlar-Şirketler)*. ed. Nuri Kahveci. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022.
- Sahnûn, Ebû Saïd Abdüsselâm b. Saïd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-. *el-Mebsût*. Beyrut: Daru'l-Marife, ts.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *el-Hâvî li'l-Fetâvî*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-. *el-Ûm*. Beyrut: Daru'l-Marife, ts.
- Şimşek, Suat. “Kamu Malı Nedir? Kamu Mallarının Özellikleri ve Türleri Nelerdir?” *Gayrimenkul Mevzuatı*. Erişim 14 Ağustos 2023.
<https://gayrimenkulmevzuati.com/devlet-mallari-ve-kamu-mallari/>

- Şirâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. 'Alî eş-. *el-Muhezzeb fî Fıkhî'l-İmâm eş-Şâfi'î*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- TMK, Türk Medeni Kanunu (Kanun No. 4721). *Resmî Gazete* 24607 (8 Aralık 2001). Erişim 20 Ağustos 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Medhal li-dirâseti's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, ts.
- Zeylâî, Fahreddin Osman b Ali b Mihcen. *Tebyînü'l-hakâik fî şerhi Kenzi'd-dekâik*. Kahire: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1313.
- Zühaylî, Vehbe ez-. *Mevsuatu'l-Fıkhî'l-İslam ve'l-Kadaya'l-Muasıra*. Daru'l-Fikr, ts.

Authority and Limits of The State Over Public Property in Islamic Law

Summary

Many areas around us such as parks, roads, lakes, rivers, pastures and beaches are common areas of people's use and are called public property. The construction, protection and use of common areas in a way that is open to society and in an equitable manner makes great contributions to human life. These areas, which are generally called public goods and are offered to the service of the society, are guaranteed by the state in both Islamic law and positive law. Accordingly, today, in some cases, such public goods may be subject to private ownership, or they may be made available for use for a fee through rental or sale, or their use may be limited. Public goods are the types of goods that are not under private ownership, are the property of a region or all humanity, and everyone has the right to benefit equally and no one can be prevented from using this good. Although the state authority has the authority to protect public property and make it available to the public, everyone is equal in terms of benefiting from this property. No one can prevent anyone else from using these goods. Because the state has no ownership over these goods. When looking at public property in the context of Islamic law and Turkish law, it can be said that the nature of public property in Islamic law is more clear. Because in Islamic law, it is clearer what is public property. In positive law, public goods, like other goods of the state, are considered under the provisions and dispositions of the state and all of them are collected under one heading. In this case, it makes it difficult to obtain clear information about what is in the public domain. Public goods have some characteristics that distinguish them from other goods. Public goods belong to the public and everyone has the right to enjoy them equally, provided that they do not harm others. No one can be prevented from these goods and everyone benefits from them. Since it is not owned or privately owned by anyone, it cannot be transferred to anyone else. Since public goods cannot be subject to private ownership, they cannot be subject to seizure. Because it is essential that the public interest prevails in such goods and that everyone can benefit from these goods continuously. There is no statute of limita-

tions regarding public goods. Therefore, no matter how long a person uses an idle public property as if it were his private property, he cannot claim a right due to this use. Release and settlement are not permissible in cases regarding these goods. Public goods are also closed to possible interventions. If a person builds a building on public property or plants a tree for the purpose of owning it, even if he has good intentions, these benefits cannot be claimed. If such a thing is done, these pillars will be removed. Since public goods are goods that are open to the benefit of the society, people can benefit from these goods, sometimes within the framework of public freedoms and sometimes as a result of an administrative disposition, depending on the situation, without gaining ownership rights in accordance with the purpose of allocation. While it is possible for individuals to freely benefit from public properties such as roads, squares, seashores and rivers as a general right within the framework of certain principles, a public property can only be used with special permission for certain persons, such as opening exhibitions and stalls in bazaars and markets, sitting and selling on roads, squares and mosque courtyards. It is also possible to benefit from . Accordingly, the state can set some rules and take some protective measures that regulate and facilitate the use of public goods. However, these savings can never be used in a way that harms the public. Because the most basic duty of the state is to protect the interests of the people, the state does not have the authority to harm the public or cancel people's acquired rights or prefer them over each other.

Keywords: Islamic Law, Public Domain, State Authority, Permissible Good, Authority.